

**RAUTAVAARAN
KUNNAN
MIELENTERVEYS- JA
PÄIHDETYÖN
STRATEGIA VUOSILLE
2015-2017**

Mielenterveys- ja päihdestrategia-työryhmä 2014

MATALAN KYNNYKSEN KUNTA

1	Sisälllys	
	Johdanto.....	3
2	PALVELUPOLKU	5
	2.1 Päihde- ja mielenterveyspalveluiden rakenne.....	6
	2.2 Ennaltaehkäisevä päihdetyö	7
3	PERUSTERVEYDENHUOLTO	7
	3.1 Terveyskeskus ja päivystys	7
	3.2 Äitiys ja lastenneuvola, kouluterveydenhuolto	8
	3.3 Päihde- ja mielenterveysongelmien tunnistaminen ja ohjaus neuvolassa	8
	3.4 Äitiys- ja lastenneuvola	9
	3.5 Kouluterveyshuolto	9
	3.6 Mielenterveysneuvola	10
	3.7 Työterveyshuolto	10
4	SIVISTYSTOIMI	11
	4.1 Päivähoito	11
	4.2 Peruskoulu ja lukio.....	11
	4.3 Nuorisotoimi.....	11
	4.4 Etsivä nuorisotyö	12
5	PERUSTURVA	13
	5.1 Sosiaalipalvelut.....	13
	5.2 Kotipalvelu ja vanhustenhuolto	14
	5.2.1 Tämän hetken haasteet.....	14
	5.2.2 Tämän hetken toimintatapa	15
	5.2.3 Tavoitteet	15
	5.2.4 Keinot.....	15
6	KEHITYSVAMMAHUOLTO	16
	6.1 Ennaltaehkäisevä työ kehitysvammahuollossa.....	16
	6.2 Alkoholien haitallinen liikakäyttö ja päihderippuvuus.....	17
7	Tiedottaminen ja seuranta	18
8	Yhteystiedot	19

Johdanto

Itä-Suomen lääninhallituksen sosiaali- ja terveystoimisto on lähettänyt 16.12.1999 päivätyllä kirjeellään esityksen laatia kunnallinen päihdepoliittinen strategia. Aiempi strategia on laadittu vuonna 2007.

2014 on valmisteltu lakia ehkäisevästä päihdetyöstä, joka tulee korvaamaan raittiustyölain 828/1982. Uudessa laissa laajennetaan ehkäisevän päihdetyön kenttään kuuluvaksi myös rahapelihaittojen ehkäisy sekä velvoitetaan kuntia nimeämään ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva ihminen. Ehkäisevän päihdetyön tarve on lisääntynyt viime vuosina valtakunnallisesti. Alkoholin käytön kasvu on nostanut alkoholin aiheuttamat haitat ennätystasolle. Tupakointi on vähentynyt kaikissa väestöryhmissä, mutta pitkäaikaisen tupakoinnin aiheuttamien sairauksien määrä on edelleen kasvussa. Huumausaineiden kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet erityisesti nuorten parissa. Rahapeliongelmaa on yhä useammalla henkilöllä. Päihteet aiheuttavat erilaisia sosiaalisia, terveydellisiä ja yhteiskunnallisia haittoja. Näitä haittoja pyritään vähentämään ehkäisevällä ja korjaavalla päihdetyöllä. Ehkäisevää päihdetyötä tukevat; päihdehuoltolaki (41/1986), alkoholilaki (1143/1994), tupakkalaki (693/1976) ja huumausainelaki (373/2008). Mielenterveyslaissa (1116/1990) Mielenterveystyöllä tarkoitetaan yksilön psyykkisen hyvinvoinnin, toimintakyvyn ja persoonallisuuden kasvun edistämistä sekä mielisairauksien ja muiden mielenterveydenhäiriöiden ehkäisemistä, parantamista ja lievittämistä.

Mielenterveystyöhön kuuluvat mielisairauksia ja muita mielenterveydenhäiriöitä poteville henkilöille heidän lääketieteellisin perustein arvioitavan sairautensa tai häiriönsä vuoksi annettavat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut (mielenterveyspalvelut).

Mielenterveystyöhön kuuluu myös väestön elinolosuhteiden kehittäminen siten, että elinolosuhteet ehkäisevät ennalta mielenterveydenhäiriöiden syntyä, edistävät mielenterveystyötä ja tukevat mielenterveyspalvelujen järjestämistä. Kunnan tulee huolehtia alueellaan tässä laissa tarkoitettujen mielenterveyspalvelujen järjestämisestä osana kansanterveystyötä siten kuin terveydenhuoltolaissa (1326/2010) säädetään ja osana sosiaalihuoltoa siten kuin sosiaalihuoltolaissa (710/1982) säädetään.

(30.12.2010/1338)

Erikoissairaanhoitolaissa (1062/1989) tarkoitetun sairaanhoitopiirin kuntayhtymän tulee huolehtia erikoissairaanhoitona annettavista mielenterveyspalveluista alueellaan siten kuin terveydenhuoltolaissa ja tässä laissa säädetään.

Kunnan tämän lain nojalla järjestämään toimintaan sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionavustuksesta annettua lakia (733/1992) sekä kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta annettua lakia (1704/2009), jollei lailla toisin säädetä. (29.12.2009/1720)

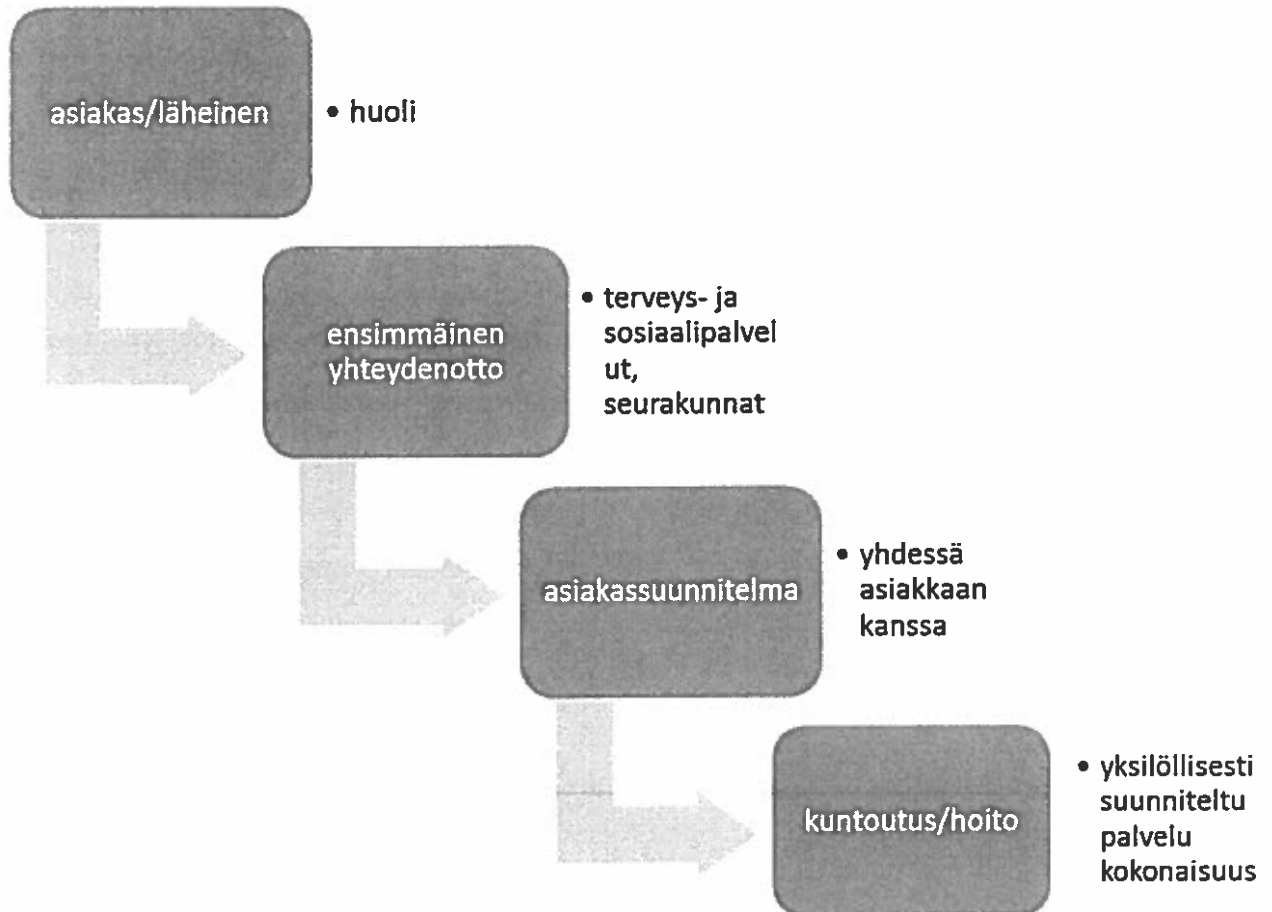
Päihde- ja mielenterveysstrategia räätälöidään jokaisen kunnan tarpeiden mukaan ja sen laatiminen on sidoksissa alueen tilanteeseen, rakenteisiin, toimintatapoihin ja resursseihin. Strategian tarkoituksena on toimia työvälineenä kunnan mielenterveys- ja päihdetyötä tekeville tahoille, sekä palvelukarttana kuntalaisille.

Keskeisiä osa-alueita, jotka mielenterveys- ja päihdetyö strategiassa määritellään, ovat mm.

- ◆ kunnan mielenterveys- ja päihdepalvelujen rakenne, eri palveluiden yhteistyö ja työnjako
- ◆ millä tavoin mielenterveys- ja päihdepalvelut on järjestetty ja miten kuntalaiset voivat niihin hakeutua ja miten niistä tiedotetaan
- ◆ millä tavoin hoidon ja kuntoutuksen rahoituskäytännöt on järjestetty
- ◆ miten kunnan mielenterveys- ja päihdepalvelujen tarpeita arvioidaan ja millä tavoin niiden kehittymistä seurataan
- ◆ miten palvelujen toteutumista ja laatua seurataan ja arvioidaan

Rautavaaran kunnan strategiatyöryhmä on moniammatillinen ryhmä, jossa edustettuina ovat Rautavaaran sosiaalitoimi, mielenterveysneuvola, päivähoito, koulu, nuorisotoimi ja etsivä nuorisotyö, perusterveydenhuolto, kotihoito, työterveyshuolto.

2 Palvelupolku

2.1 Päihde- ja mielenterveyspalveluiden rakenne

Kunnan päihde- ja mielenterveyshuollon avohuollon tukitoimia Rautavaaralla tarjoaa sosiaalitoimi ja terveyskeskus. Kunnalla on oma 7-paikkainen tehostettu asumispalveluyksikkö Suopursu mielenterveysasiakkaille. Terveyskeskuksessa sijaitseva mielenterveysneuvola tarjoaa asiakkailleen sairaanhoidollista/terapeuttista tukea ja tarvittaessa lääkkeellistä apua päihteettömyyden tukemiseksi. Mielenterveysneuvolassa työskentelee sairaanhoitaja sekä psykiatrian erikoislääkäri.

Rautavaaralla päihdeiden käyttäjien katkaisuhuolto tapahtuu Juankosken terveyskeskuksen vuodeosastolla. Katkaisuhuolto on keskimäärin viiden vuorokauden mittainen lääkkeellinen hoitajakso pitkäkestoisesti päihdeitä käyttäneelle ja päihdekierteessä olevalle henkilölle.

Kunnan päihdestrategiaan kuuluvana toimintatapana on, että katkaisupotilaan kuntoutuksen jatkuvuuden takaamiseksi vuodeosastolta otetaan yhteyttä sosiaalitoimeen tai mielenterveysneuvolaan päihdeasiakkaan niin halutessa. Näin asiakas saa mahdollisuuden keskustella tuen tarpeestaan, jota hän päihdeiden käytön lopettamiseksi tai vähentämiseksi tulisi tarvitsemaan. Asiakkaan sitoutuessa tavoittelemaan päihdeetöntä elämää voidaan hänet ohjata sosiaalitoimen kautta päihdekuntoutukseen.

Rautavaaran kunnan kehitysvammapalveluihin hakeudutaan ottamalla yhteyttä kunnan sosiaalitoimeen. Yhteydenoton voi tehdä asiakas itse, läheinen tai asiakkaan verkostossa työskentelevä viranomainen/työntekijä. Rautavaaran kunnassa annettavat päihdepalvelut ovat kehitysvammaisille maksuttomia. Kehitysvammahuollon päihdepalvelut ovat yksilöllisesti sovellettavissa erilaisia menetelmiä hyödyntäen. Moniammatillinen verkostotyö on tehokas työväline kehitysvamma- ja päihdepalvelujen osaamisen yhdistämisessä, jossa toteutuu myös ennaltaehkäisevä ja valistava päihdetyö

Rautavaaralla päihdehuollon avohuollon tukitoimia tarjoaa kunnan palveluiden lisäksi myös evankelisluterilainen seurakunta- ja helluntaiseurakunnat sekä A-kiilta. Seurakunta järjestää päihdekuntoutujille päihdeetöntä toimintaa mm. leirien ja illanistujaisten muodossa. Arjessa ja kotona selviytymiseen antavat tukea myös seurakunnan diakoni, pappi sekä vapaaehtoiset tukihenkilöt.

2.2 Ennaltaehkäisevä päihdetyö

Ehkäisevällä päihdetyöllä tarkoitetaan toimintaa, millä ehkäistään ja vähennetään päihteiden käyttöä vaikuttamalla päihteiden saatavuuteen, hintaan, päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin sekä päihteiden käyttötapoihin. Ehkäisevä päihdetyö kuuluu sosiaalitoimen henkilöstön ja palveluja järjestävien toimijoiden työotteeseen, tällä mahdollistetaan matalan kynnyksen palvelut ja palveluohjaus.

Ehkäisevän päihdetyön rooli on antaa tietoutta päihteistä, käytön seurauksista ja vaikutuksista. Näin jokainen voi pohtia omaan päihteidenkäyttöön liittyvää vastuutaan ja sen käytön seurauksia.

Ehkäisevää päihdetyötä on myös kaikki päihteetön toiminta, missä lapsi ja nuori voi saada elämyksiä ja kokemuksia. Rautavaaralla ko. toimintaa ovat mm. koulun järjestämät retket ja tapahtumat, seurakuntien ja yhdistysten tapahtumat, leirit ja toiminta sekä kunnan etsivä- ja perusnuorisotyö.

3 PERUSTERVEYDENHUOLTO

Suomalaisen lääkäriseura Duodecimin valtakunnalliset Käypä hoitosuositukset ja Pohjois-Savon sairaanhoitopiirin laatimat alueelliset hoitosuositukset skitsofreniaa, masennusta ja/tai kaksisuuntaista mielialahäiriöitä sairastavien ja epävakaasta persoonallisuushäiriöstä kärsivien hoidosta ohjaavat terveyskeskuksen mielenterveystyötä. Myös terveyskeskuksen päihdetyössä noudatetaan valtakunnallisia käypä hoito-suosituksia.

3.1 Terveyskeskus ja päivystys

Terveyskeskuksen ja päivystyksen lääkärit ja sairaanhoitajat ovat keskeisessä roolissa kohtaamassa mielenterveys ja päihdeongelmia. Terveystenhuollon palvelut ovat useimmiten ensimmäinen asiakkaan kohtaava taho. Terveysaseman vastaanotoilta saa tarvittavaa lääkinnällistä ja lääkkeetöntä hoitoa päihde- ja mielenterveysongelmiin. Vastaanotoilta mielenterveyspotilaita ohjataan tarpeen mukaan mielenterveysneuvolan sairaanhoitajan vastaanotolle.

PÄIVYSTYS

Päivystyksessä potilaiden hoidontarve liittyy usein päihteiden käyttöön suoraan tai välillisesti. Tieto potilaan mahdollisesta päihdeongelmasta tai riippuvuudesta on tärkeää myös muun lääkityksen kannalta. Potilaan alkoholinkäyttöä pyritään selvittämään vastaanotolla ja terveystarkastuksissa, mm. ajokorttitodistusta tehdessä kartoitetaan aina päihteiden käyttö. Mahdollinen katkaisuhoido tapahtuu Juankosken terveyskeskuksen vuodeosastolla tai Rautavaaran palvelukeskuksessa. Jos asiakas hakeutuu päivystykseen päihtyneenä tai jos käynnillä herää huoli päihteidenkäytöstä, otetaan asia esille asiakkaan kanssa, tarvittaessa jatkohoitoon ohjaus, yhteistyö omaisten, kotipalvelun, kotisairaanhoidon tai mielenterveysneuvolan kanssa.

3.2 Äitiys ja lastenneuvola, kouluterveydenhuolto

Äitiys - ja lastenneuvolassa tuetaan lapsen tervettä kehitystä ja kasvua. Lisäksi tuetaan jo varhaisessa vaiheessa lasten vanhempia.

Äitiysneuvolassa tapahtuu lapsen sikiövaiheen kasvun seuranta, jolloin odottavien äitien päihteiden käyttöön ja mielenterveysongelmiin voidaan puuttua ja tarjota siihen apua muista palveluista (esim. psykologi, mielenterveysneuvola) tai tarpeen vaatiessa päihdelaitoksista.

Neuvolassa työskentelee terveydenhoitaja ja lääkäri. Äitiysneuvolan tukena päihteitä käyttävien raskaana olevien naisten raskausajan seurannassa ovat erikoispoliklinikat kuten erikoissairaanhoidon äitiyspoliklinikan HAL-vastaanotot (HAL = huume, alkoholi, lääkeaineet), minne päihteitä käyttävät raskaana olevat naiset voidaan lähettää raskausajan seurantaan.

3.3 Päihde- ja mielenterveysongelmien tunnistaminen ja ohjaus neuvolassa

Päihteitä ongelmallisesti käyttävissä perheissä riskit eivät rajoitu vain raskausaikaan. Vanhempien runsas päihteiden käyttö on lapsen tasapainoisen kasvun ja kehityksen kannalta riski, koska se heikentää huolenpitoa ja hoivaa, varhaista vuorovaikutusta sekä kiintymyssuhteen kehittymistä. Päihdeongelmaisessa perheessä lapsi on vaarassa joutua fyysisen ja emotionaalisen hoidon laiminlyönnin ja muun kaltoin kohtelun kohteeksi.

3.4 Äitiys- ja lastenneuvola

Valtaosa perheitä käyttää sekä äitiys- että lastenneuvolapalveluita, joten neuvola tavoittaa myös perheitä, joissa on eritasoisia päihdeongelmia. Neuvolan tehtävänä on selvittää lapsen terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, kuten raskaana olevan ja hänen puolisonsa sekä lapsen vanhempien päihteiden käyttöä.

Alkoholin käytöstä keskusteltaessa ja seulonnassa käytetään Audit-kyselyä. Raskaana olevan tavoitepistemäärä on 0. Audit kyselyn yhteispistemäärää 8 pidetään rajana, jonka saavuttaminen ja ylittäminen viittaa liikkakäyttöön. Neuvolan tärkeä tehtävä on ohjata ja tukea päihdeongelmaista raskaana olevaa ja mahdollisesti, myös puolison hakeutumista hoitoon. Useimmissa tapauksissa halu turvata lapsen terveys antaa motivaation raittiina pysymiseen avohoidon turvin.

3.5 Kouluterveyshuolto

Kouluterveydenhuolto on avainasemassa havainnoitaessa nuorten alkoholi-, huume- tai muun päihdeongelman kehittymistä. Kouluterveydenhuoltoon kertyy paljon sellaista tietoa, mikä mahdollistaa päihdeongelman varhaisen toteamisen, kuten tietoa koulupoissaoloista, sairastelusta ja suun terveydestä.

Kouluterveydenhuoltohenkilöstön herkkyys kuunnella ja kuulla oppilasta on erityisen tärkeää päihdeongelmien ollessa kyseessä. Koulunkäyntiuhpumus voi johtua vanhempien päihdeongelmista. Terveystarkastuksien ja muissa sopivissa yhteyksissä, kuten terveydenhoitajan luona käynneillä nuorelta tulisi kysyä päihteiden (myös huumeiden) kokeilusta ja käytöstä osana vuorovaikutuksellista keskustelua.

Mielenterveystyö kuuluu kiinteästi päihdetyöhön, koska yhä useampi käyttäjä kärsii psyykkisistä ongelmista. Tyypillistä tälle ryhmälle on päihteiden sekakäyttö (alkoholi, lääkkeet, huumausaineet, liuottimet). Jokaisen kouluyhteisön jäsenen velvollisuus on ottaa yhteyttä lastensuojeluviranomaiseen, kun tietoon tulee epäily nuoren päihteiden käytöstä. Koululaisten tupakoimattomuuden edistäminen on tehokas keino ehkäistä nuorten alkoholin, huumeiden ja muiden mielialaan vaikuttavien aineiden käyttöä.

Tupakointia tulee käsitellä oppilaan ja terveydenhuollon henkilöstön kahdenkeskisissä keskusteluissa. Jos vanhemmat ja ystävät tupakoivat, on tupakoinnin lopettaminen vaikeampaa. Vanhempien kielteinen suhtautuminen tupakointiin lisää lopettamista.

3.6 Mielenterveysneuvola

Rautavaaran mielenterveysneuvolassa työskentelee sairaanhoitaja ja kerran kuussa psykiatri. Mielenterveysneuvolan toiminnan tavoitteena on mielenterveyden ja päihteettömyyden edistäminen sekä ennalta ehkäisevä työ.

Mielenterveysneuvolan palveluja tarjotaan 18-vuotiaista ikäihmisiin.

Mielenterveysneuvolaan hakeutumisen ja ohjautumisen syitä ovat vaikeat elämäntilanteet, parisuhdeongelmat, masennus, sosiaalisten verkostojen vähyys, syrjintä työpaikoilla, ahdistus, paniikkioireet, kaksisuuntainen mielialahäiriö, psykoosit ja päihdeongelmat.

Osalla mielenterveysneuvolan asiakkaista ongelmat helpottuvat nopeasti, mutta hoitosuhde voi kestää vuosia. Hoitosuhteen alussa kartoitetaan millaista apua asiakas tarvitsee. Hoitosuhteen alussa käynnit ovat 1-2 viikon välein tarpeen mukaan käynnit voivat olla myös kerran kuussa tai kerran puolessa vuodessa. Yleensä asiakas käy psykiatrin vastaanotolla hoidon alussa ja lopussa, mutta pitkissä hoitosuhteissa aina tarpeen mukaan.

Mielenterveysneuvolan asiakas täyttää hoidon alussa tutkimuskäynneillä audit-lomakkeen, jos hänellä on päihdeongelmaa, testin avulla selviää miten vakavasta ongelmasta on kyse. Päihdeasiakasta tuetaan keskustelujen avulla, tehdään kotikäyntejä ja tarvittaessa annetaan Antabus-lääkehoito valvotusti, tuetaan ja ohjataan asiakasta toiminnan piiriin. Toimintaan kuuluu myös päihdeseurannat.

Tavoitteena kaikissa ikäryhmissä on asiakkaiden elämänhallinnan kohottaminen, sopivan ja asiamukaisen hoidon ja tuen piiriin saattaminen. Mielenterveysneuvolaan on matala kynnys, sen tavoitteena on, ettei kukaan halutessaan jäisi hoidon ulkopuolelle.

Päihdeongelmaisen hoidon vaikuttavuus paranisi, jos yhteistyötä voitaisiin tehostaa paikallisesti eri toimijoiden sekä asiakkaan henkilökohtaisten verkostojen kesken.

3.7 Työterveyshuolto

Työterveyshuollon vastaanottotilanteessa keskustellaan päihteiden käytöstä sekä yleisesti hyvinvointiin liittyvistä asioista. Jos tarvetta ilmenee, käytetään myös siihen kuuluvaa audit-kyselylomaketta. Tarvittaessa asiakkaan luvalla tehdään lähete laboratoriokokeisiin. Työterveyshuollossa työskentelee lääkäri ja terveydenhoitaja.

Työterveyteen liittyy myös vahvasti kunnassa kehitelty toimintamalli, jonka tehtävänä on puuttua kunnan työntekijöiden mahdolliseen päihteidenkäyttöön.

4 SIVISTYSTOIMI

4.1 Päivähoito

Päivähoidossa vanhemmuutta tuetaan ja vanhemmille tarjotaan mahdollisuus keskustella vanhemmuuteen liittyvistä asioista. Jokaiselle päivähoitolapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma yhdessä vanhempien kanssa. Päivähoidon henkilöstön velvollisuus on arvioida lapsen hoitoon tulemisen ja sieltä lähtemisen turvallisuus. Esimerkiksi päihtyneen henkilön tuodessa tai hakiessa lasta hoidosta, henkilöstö arvioi, onko lapsi tuotu/ luovutettavissa turvallisesti hakijalle. Päivähoito tekee tiivistä yhteistyötä lastensuojelun kanssa ja lastensuojelu ilmoitusvelvollisuus sitoo päivähoitoa.

4.2 Peruskoulu ja lukio

Kouluissa keskitytään ennaltaehkäisevään päihdetyöhön tarjoamalla oppilaille onnistumisen kokemuksia opiskelussa sekä yksilönä että osana kouluyhteisöä. Opetus- ja koulunkäyntijärjestelyt ja opiskelun tukitoimet toteutetaan oppilaiden yksilölliset tarpeet huomioiden. Päihteiden vaaroja käsitellään kullekin ikätasolle sopivalla tavalla osana kaikkien kouluaineiden opetusta. Kaikki koulun tilaisuudet ovat päihteettömiä. Oppilaita kannustetaan ja ohjataan päihteettömiin ja terveellisiin elämäntapoihin. Kaikki tietoon tulleet päihteiden käytön tilanteet käsitellään. Oppilashuoltotyöryhmä seuraa koko ajan kouluyhteisöjen hyvinvointia myös päihteettömyyden osalta. 1.8.2014 alkaen oppilashuoltolaki velvoittaa kunnan tarjoamaan koulukuraattori ja koulupsykologin palvelut.

Koulut järjestävät resurssien puitteissa kerhotoimintaa ja ovat mukana eri yhteistyökumppaneiden kanssa järjestettävissä vapaa-ajan harrastetoiminnoissa, joiden kautta lapset ja nuoret saavat päihteettömiä elämyksiä ja kokemuksia.

4.3 Nuorisotoimi

Rautavaaran nuorisotoimen toiminta on täysin päihteetöntä ja savutonta ja toiminnassa kannustetaan päihteettömään elämäntapaan. Kunnan nuorisotyöhön kuuluu monipuolinen toiminta ympäri vuoden: avoin nuorisotilatoiminta, sählyt, retket mm. elokuviin, discoihin ja

keilaamaan, teemapäivät mm. askartelu-iltapäivät ja kulttuuriesitykset. Lapsilta ja nuorilta kysytään vuosittain toiveita toiminnasta, jotta mahdollisimman moni löytäisi jotain mieluista, johon osallistua. Ehkäisevää päihdetyötä on kaikki toiminta, jossa lapsi/nuori saa positiivisia kokemuksia ilman päihteitä. Nuorisotilalla ja retkien alussa kun muistutellaan retken päihdeettömydestä ja savuttomuudesta, on luontevaa keskustella nuorten kanssa päihteiden käytöstä ja kannustaa päihdeettömyyteen. Päihteiden käytöstä nuorisotoimen tilaisuuksissa seuraa yhteydenotto huoltajiin sekä lastensuojeluilmoitus. Lastensuojeluilmoitus velvollisuus koskee myös nuorisotoimea.

Rautavaaran nuorisotoimi tukee ja ohjaa Nuorisovaltuusto RaNuVan toimintaa, joka osaltaan järjestää nuorille toimintaa, kuten teemapäiviä koululla (Ystävänpäivänä ja Ehkäisevän päihdetyön viikolla), retkiä, tapahtumia ja konsertteja. RaNuVan järjestämä toiminta ja tapahtumat ovat luonnollisestikin täysin päihdeettömiä. Konserteissa kaikki osallistujat puhallutetaan ja myös aikuisilla on nollaraja.

Rautavaaran nuorten ohjaus- ja palveluverkoston kokouksissa nostetaan esille ajankohtaisia asioita ja ilmiöitä nuorten elämässä. Mikäli Rautavaaralla huomataan nuorten päihdekokeilujen tai päihteiden käytön lisääntyvän, verkosto yhdessä miettii keinoja ja toimintatapoja puuttua tilanteeseen ja arvioi ja seuraa tilanteen kehittymistä.

Kunta tukee yhdistyksiä ja järjestöjä ohjauspalkkiojärjestelmän avulla. Kun ohjattuun toimintaan osallistuu vähintään viisi alle 29-vuotiasta, yhdistys saa tukea 5,00 euroa per toimintakerta. Yhdistykset voivat myös käyttää korvauksetta toimintaansa nuorisotilaa Monitoimitalon alakerrassa.

4.4 Etsivä nuorisotyö

Kunnassa toimii Etsivä Nuorisotyö, erityisnuorisotyöntekijä, joka työskentelee 13 - 29-vuotiaiden nuorten ja nuorten aikuisten parissa. Ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö kuuluu Etsivän työn työotteeseen.

Nuoret ja nuoret aikuiset 16–29 -vuotiaat

Rautavaaralla Etsivä työ–hankkeen tavoitteena on tarjota pääsääntöisesti 16- 29–vuotiaille ammatillisen tutkinnon ja/ tai lukion keskeyttäneille sekä työttömille nuorille avoin ja matala kynnyks saada heille kuuluvia palveluja. Tavoitteena on tavoittaa ja auttaa nuoria, joilla on vaikeuksia oma-aloitteisesti saavuttaa julkisen sektorin palveluja. Tämä toiminta mahdollistaa varhaisen puuttumisen.

Sosiaalitoimen kanssa tehtävä yhteistyö on vakiintunut toimivaksi niin, että alle 29–vuotiaiden toimeentulohakijoiden tuen tarve arvioidaan yhdessä sosiaaliohjaajan, asiakkaan ja erityisnuorisotyöntekijän kesken, jolloin jatkokoulujen suunnittelu alkaa heti asiakuuden alussa luontevasti, mikäli siihen on tarvetta. 16 - 29-vuotiaita yksilöohjauksessa olevia asiakkaita palveluohjataan tarvittaessa päihde–ja mielenterveyspalvelujen piiriin. Etsivä nuorisotyö tekee yhteistyötä kunnan sosiaalipalvelujen kanssa.

Yhteistyötä nuorten ja nuorten aikuisten asioissa tehdään sosiaalitoimen, Työraitti ry:n (nuorten työpajatoiminnan järjestäjä) ja TE-toimiston kanssa.

Etsivän nuorityön työntekijän kanssa asioiminen on vapaaehtoista. Etsivän nuorisotyön piiriin voi hakeutua nuori itse, vanhemmat/huoltajat voivat ottaa yhteyttä nuorta askarruttavissa asioissa, koulun/oppilaitoksen ilmoittamana, sosiaalitoimen tai TE-palvelujen lähettämänä. Etsivä nuorisotyö tekee yhteistyötä puolustusvoimien kanssa ja on mukana kutsunnoissa.

5 PERUSTURVA

5.1 Sosiaalipalvelut

Sosiaalitoimessa päihdepalvelut pitävät sisällään avohoitoa ennen laitospääntoutusta sekä sen jälkeen. Sosiaaliohjaaja ja tai sosiaalityöntekijä tarjoaa tukea päihdekuntoutujalle kotikäynnin sekä keskusteluja toimistolla. Avohoidon tuki muodostuu asiakkaan kanssa pidettävistä päihdekeskusteluista ja tarvittaessa kokonaisvaltaisen elämänhallinnan tukemisesta. Tarvittaessa sosiaalitoimen kautta voidaan asiakas ohjata laitospääntoutukseen tai päihdeterapiaan. Avohoidon palvelut ovat ensisijaiset. Laitospääntoutusta järjestetään vain lähinnä perheille ja työssä oleville, mikäli avohoidon tukitoimet ovat riittämättömät päihdeettömyyden tukemiselle ja asiakas on osoittanut motivoituneensa kuntoutukseen. Vanhusten, vammaisten ja muiden hoivapalvelujen

asiakkaiden päihdepalvelut, avohoito ja kuntoutus järjestetään pääasiassa kunnan omissa hoivayksiköissä moniammatillisena yhteistyönä.

5.2 Kotipalvelu ja vanhustenhuolto

Suomi ikääntyy vauhdilla. Samaan aikaan alkoholin juomatavat ovat muuttuneet ja alkoholin käyttö on merkittävästi lisääntynyt koko Suomen tasolla. Alkoholin vaikutukset ikääntyneellä ovat yksilöllisempiä kuin nuoremmilla. Elimistön vanheneminen aiheuttaa psyykkisiä ja fysiologisia muutoksia ja sitä kautta muutoksia toimintakykyyn. Heikentynyt toimintakyky voimistaa alkoholin haittoja, mikä vaikeuttaa arjesta selviytymistä ja lisää tapaturma-alttiutta. Ikääntymiseen ja alkoholinkäyttöön liittyy monia ongelmia, kuten ruokahaluttomuutta, univaikeuksia, verenpainetta, sydämen toimintahäiriöitä, muistihäiriöitä sekä yleistä ahdistuneisuutta. Alkoholista etsitään helpotusta erilaisiin oireisiin ja ongelmiin kuten unettomuuteen, sydänoireisiin ja yksinäisyyteen. Alkoholin pitkäaikaisen käytön haitat näkyvät myös alkoholin aiheuttamina sairauksina, sairaalahoitoina ja sosiaalisina ongelmina. Lääkkeet ovat usein pitkän iän salaisuus, mutta osa käyttää niitä runsaasti. Ikääntyneillä on paljon keskushermostoon vaikuttavia kipulääkkeitä sekä uni-, mieliala- ja rauhoittavia lääkkeitä. Päihdeongelmainen ikääntynyt ei voi olla vain kotihoidon asiakas. On turvattava se ettei päihdeongelmainen ikääntynyt jää ilman apua ja hoitoa. Kun kotihoito ei pysty auttamaan, on etsittävä muita työtapoja.

5.2.1 Tämän hetken haasteet

- Asiakasta kohden oleva aika voi olla vähäinen.
- Alkoholin käytön kysyminen koetaan vaikeaksi, jopa yksityisyyttä loukkaavaksi.
- Ei ole kysytty tai uskallettu puuttua ellei ongelma ole ollut selvästi havaittavissa. Mutta silloin usein kotihoidon auttamisen mahdollisuudet ovat jo vähäiset.
- Ongelmakäyttäjien tai voimakkaasti päihtyneiden kanssa toimimiseksi ei ole selviä pelisääntöjä.
- Päihdeongelmainen ei pärjää yksin. Hänen kanssaan työskentely voi olla turhauttavaa, pelottavaa, henkisesti ja fyysisesti raskasta. Vaikeuksia esiintyy esim. hygienian hoidossa, ravitsemuksessa sekä lääkeshoidossa. Sitoutuminen yhteisiin sopimuksiin on vaikeaa.

- Päihdeosaamista voi olla vähän, mutta työntekijällä on kuitenkin vahva osaaminen ihmisten kohtaamisesta ja he tuntevat asiakkaansa hyvin.

5.2.2 Tämän hetken toimintatapa

Palvelutarpeenkartoituksen yhteydessä ikääntyneeltä kysytään hänen suhteensa alkoholiin. Siinäkin on tilanteita milloin kyseisen kysymyksen sisältämää lomaketta ei asiakkaan kanssa käydä läpi. Systemaattista alkoholin käytön kartoitusta kotihoidon asiakkaille ei ole. Asiakkaan kanssa keskustellaan päihdeasioista silloin kun hän on yhteistyöhaluinen ja – kykyinen. Mikäli asiakas on suostuvainen yhteistyöhön, keskustellaan myös hänen sosiaalisen verkon kanssa miten he voivat olla mukana tukemassa asiakasta päihdeettömyyteen

Kotihoidossa on mini-interventio kyselykaavakkeita, jos hoitaja kokee sen jonkun asiakkaan kohdalla käyttökelpoiseksi. Tilanteen vaatiessa päihdeongelmainen ohjataan hoitoon tai hän itse hakeutuu hoitoon. Hoitoon hakeutuminen tapahtuu lääkärinläheteellä. Tarvittaessa kotihoidon työntekijä vie asiakkaan lääkärinvastaanotolle. Tarvittaessa kotihoito tekee yhteistyötä terveyskeskuksen mielenterveyshoitajan tai kunnan sosiaalityöntekijän kanssa päihdeasioiden yhteydessä. Asiakas itse tai kotihoidon hoitaja ottaa yhteyttä kyseisiin henkilöihin ja sovitaan yhteiset toimintatavat asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaan. Asumispalveluissa asukkaan ”yömyssy”- pullo on luvallinen, mutta se on hoitajien säilössä ja annetaan sieltä sovitusti.

5.2.3 Tavoitteet

- Alkoholin käytön tunnistaminen, näkyväksi tekeminen
- Asiakkaan motivointi, tuki, ohjaus ja avun tarjoaminen
- Toimintamallin/ työkäytäntöjen luominen
- Työntekijän tukena on nimetty päihdetyöntekijä tai ammatillinen tiimi

5.2.4 Keinot

Työntekijällä on myönteinen asenne päihdeasioiden ennaltaehkäisyyn ja hoitoon. Asiakassuhteen tulee perustua empatiaan, aitouteen ja asiakkaan kunnioittamiseen.

Tarvittaessa koulutetaan työntekijöitä. Kysytään kaikilta asiakkailta suhde alkoholiin palvelutarpeen arvioinnin ja hoito- ja palvelusuunnitelman tekemisen yhteydessä. Alkoholin käytön vaikutus otetaan puheeksi aina kun eteen tulee asia johon se vaikuttaa mm lääkehoidon, tapaturmien, ahdistuksen yhteydessä. Työntekijöillä on tiedossa ja käytössä kirjalliset päihdeasiakkaan hoitotahot. Asiakasta tuetaan päihteettömien aktiviteettien piiriin. Saatetaan sovittuihin kerhoihin ja päivätoimintaan.

6 Kehitysvammahuolto

Rautavaaran kunnan kehitysvammatyössä yksilöllisen hoidon suunnittelu, toteutus ja arviointi tapahtuvat yhdessä asiakkaan kanssa. Yksilöllisyyttä tukee se, että asiakkaan kanssa työskentelevät samat henkilöt. Asiakkaan ja hoitajan välisellä suhteella on todettu olevan vaikutusta hoidon jatkuvuudessa ja tuloksellisuudessa alkoholiongelmien hoidossa. Työntekijältä vaaditaan rajojen asettamista ja kykyä huomioida kehitysvammaisen henkilön tarpeet. On myös huomioitava asiakkaan läheisten tarpeet. Työntekijällä on oltava valmiuksia laaja-alaiseen ja konkreettiseen työskentelyyn.

Mitä itsenäisemmin kehitysvammaisen asuu ja elää sitä suurempi riski hänellä on jäädä päihteisiin koukkuun. Itsenäisesti asuvan kehitysvammaisen päihteiden käyttöön puuttuminen on vaikeaa, koska on mietittävä missä kulkee raja itsemääräämisoikeudessa. Kehitysvammaisilla lääkkeiden käyttö on yleistä, varsinkin jos henkilöllä on lisäsairauksia, kuten epilepsia. Kehitysvammaisen saattaa käyttää päihteitä ja lääkkeitä tahattomasti tai tahallisesti. Vammaisilla monet samanaikaiset lääkitykset altistavat lääkkeiden väärinkäytölle, jotka voivat olla vaarallisen korkea toleranssi, lääkeriippuvuus sekä yliääkitseminen. Addiktoivat reseptilääkkeet voivat pitkään käytettyinä olla vaarallisia käyttäjälleen. Alkoholin vaikutus yhdessä näiden lääkkeiden kanssa aiheuttaa vakavan terveys- ja turvallisuusriskin. Yliääkitseminen, päihdeongelma, ja jopa pienikin määrä alkoholia tai huumausaineita voivat vakavasti haitata kehitysvammaisen terveyttä ja kuntoutumista.

6.1 Ennaltaehkäisevä työ kehitysvammahuollossa

Kehitysvammaisen asiakkaan on saatava asiallista tietoa päihteiden vaikutuksista ja riskeistä. Tietoa tulee jakaa monikanavaisesti, jotta tieto ja palvelut olisivat kaikkien saavutettavissa. Tietoa tulisi antaa: viittomakielellä, pistekirjoituksella, äänitteinä ja

selkokielellä. Kehitysvammaisen ollessa nuori, hänelle tulee kertoa, että: Alkoholi saattaa palaa hänen elimistössään eri tavoin kuin vammattomalla ikätoverilla – nestepitoisuus ja lihasmassa sekä keskushermoston rakenne voi olla toisenlainen. Päihdetoleranssi voi vamman ja lääkityksen vuoksi olla joko tavallista suurempi tai pienempi.

Liitännäissairauksien riski voi kasvaa – esim. epilepsian puhkeamisen riski.

Alkoholin käytöstä ja käyttötavoista voi keskustella esimerkiksi palvelutarpeen kartoittamisen yhteydessä. Kehitysvammaisella henkilöllä itsellään voi olla suuri kynnys alkaa puhua päihteiden käyttöön liittyvistä kysymyksistä, jos vammaan liittyvien palvelujen selvittämiseen kuluu muutoinkin paljon työntekijän aikaa. Asiakas voi myös pelätä leimautuvansa päihderiippuvaiseksi. Palvelusuunnitelmaa tehtäessä on tärkeä miettiä yhdessä asiakkaan kanssa myös päihde- ja mielenterveyspalvelujen tarve.

Alkoholin käyttö liittyy moniin elämänalueisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin. Monet käyttävät tietämättään alkoholia yli riskirajojen. Alkoholin käyttö voi olla liiallista ilman riippuvuutta. On hyvä muistaa, että käytön riskirajat eivät ole turvarajoja. Vähäisetkin käyttömäärät voivat lisätä haittoja. Jos asiakas on huolissaan alkoholikäytöstään tai työntekijä havaitsee viitteitä riskikäytöstä, tulee asia ottaa esille ja keskustella siitä yhdessä asiakkaan kanssa. Keskustelutilanteessa voi tarvittaessa käyttää apuna erilaisia testejä tai apuohjelmia. Mikäli riskikäyttöä ilmenee, on tärkeää saada asiakas itse motivoitumaan päihteiden käytön muuttamisessa. Neuvonnassa ja avun tarjoamisessa on edettävä asiakkaan tahtiin. Työntekijän on painotettava muutoksen etuja, tuettava ja rohkaistava tavoitteissa pysymiseen, kun asiakas on siihen valmis. Tutkimusten mukaan asiakas hyötyy alkoholiin liittyvästä neuvonnasta. Mini-intervention käyttö on osoittautunut tehokkaaksi tavaksi vähentää alkoholinhaittoja.

6.2 Alkoholin haitallinen liikakäyttö ja päihderiippuvuus

Jos käy ilmi, että asiakkaan juomatavat ja alkoholin käytön riskit ovat selvästi kasvaneet, kannattaa ohjata hänet terveyskeskukseen. Jos asiakas kertoo avoimesti alkoholin käytöstään, lääkäri voi tehdä päihderiippuvuusdiagnoosin helposti strukturoidun haastattelun avulla. Tärkeintä on saada asiakas tarvitsemaansa päihdehoitoon ja -kuntoukseen.

Päihteiden riskikäyttö ja päihderiippuvuuden syntyminen on monen tekijän summa, olipa kyseessä vammainen tai ei vammainen henkilö. Vammaisten kohdalla voi kuitenkin nähdä eräitä sekä fysiologisia että sosiaalisia riskitekijöitä, jotka saattavat altistaa terveysriskeihin

tai päihderiippuvuuden syntymiseen. Fysiologisilla riskitekijöitä ovat: Vammasta johtuvaan krooniseen kipuun, spastisuuteen tai muihin oireisiin liittyvä lääkitys, josta saattaa seurata riippuvuuksia tai erityinen päihdetoleranssi ja vamman, lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutukset. Sosiaalisesti altistavia tekijöitä ovat: eristäytyneisyys ja yksinäisyys, työttömyys ja mielekkään tekemisen puute, köyhyysrajalla eläminen, sosiaalisen hyväksynnän tarve saattaa ajaa käyttämään päihteitä, kehitysvammaisen henkilö saattaa helposti ajautua hyväksikäytettävän asemaan päihdepiireissä, ylisuojeleva tai ylisalliva asenne voi osaltaan myöskin mahdollistaa päihderiippuvuuden syntymisen.

Siirtyessään intensiivisestä päihdehoidosta avohoidon puolelle, päihdekuntoutuja tarvitsee erilaisia tukimuotoja. Kehitysvammaisen asiakkaan kohdalla on tärkeää resursoida riittävästi avustajan tunteja, tulkkaustunteja sekä ylimääräisiä kuljetusmatkoja niin, että jatkohoitosuunnitelma voidaan toteuttaa.

Päihdehoidossa kuntoutuja käy läpi omaa elämäntilannettaan ja päihdehistoriaansa. Tämä prosessi edellyttää asiakkaalta keskustelu- ja reflektiotaitoja. Osa vammaisista asiakkaista saattaa tarvita erityistukea esimerkiksi keskittymiseen tai ymmärtämiseen liittyvien vaikeuksien takia.

Aivovammaisia ja lievästi kehitysvammaisia asiakkaita auttaa keskustelun jaksottaminen ja taukojen pitäminen. Työntekijä voi konkretisoida ja havainnollistaa puhettaan kuvien avulla. On tärkeätä, että hän varaa keskusteluun riittävästi aikaa. Työntekijä voi löytää kommunikaatiota helpottavia keinoja esimerkiksi tutustumalla selkokuoro-vaikutuksen periaatteisiin.

Kehitysvammaisen asiakkaan tapaamisissa voi olla mukana joko omainen tai työntekijä, joka tuntee asiakkaan hyvin ja osaa olla vahvistamassa asiakkaan ääntä ja tukea hänen kommunikaatiotaan.

7 Tiedottaminen ja seuranta

Rautavaaran kunnan päihde- ja mielenterveysstrategia toimii palvelukarttana kuntalaisille ja siitä löytyvät kunnan päihdepalveluiden yhteystiedot. Kuntaan on koottu päihde- ja mielenterveystyöryhmä, joka seuraa strategian toimivuutta kokoontuen säännöllisin väliajoin. Työryhmä pohtii ko. palveluiden riittävyttä ja tarvittaessa päivittää suunnitelmaa palveluiden lisäämisestä tai nykyisten palveluiden tehostamisesta.

8 Yhteystiedot

TERVEYSKESKUS AJANVARAUS 017 171 260

PÄIVYSTÄVÄ SAIRAAHOITAJA klo 8-9 ja 12-12.30 017 171 262

MIELENTERVEYSNEUVOLA 044 7171 270

SOSIAALITYÖNTEKIJÄ 040 8608 207

SOSIAALIOHJAAJA 040 8608 209

